

in se ne podpisuje drugače, nego „Juri Stephenson“ — brez kakega nazivka ali „naslova.“

Veš li zdaj, predragi mladenič slovenski! kdo in kaj je Juri Stephenson? Vem, da ga zdaj znaš, vem da ga boš pomnil vse žive dni; vem, da boš mislil na-nj — posebno kedar se boš vozil po železni cesti.

Spominjaj se ga pa tudi ondaj, kedar se bodo nevedneži posmehovali kaki novi znajdbi ali kaki popravi, ki si se je lotil po modrih naukih in podukih, bodi si pri obertniji ali pri rokodelstvu ali pri kmetiji. — Ako bi bil poslušal Stephenson ošabne modrijane, opravljivce, zabavljivce, težko da bi vozili zdaj po železnih cestah s preberzimi železnimi konji, ki jim ni treba druge piče nego vrele vode, iz ktere se nareja v njih trebuhu tista silna moč, ki jih goni tako naglo, da predirjajo za 1 uro po 7, po 10, — če je treba, celó po 12 milj, to je celo dan hodá.

VII.

Pohorje.

(Popisal J. G—k.).

Iz mnogih štajerskih in koroških krajev se vidi visoko bregovje, po imenu Pohorje, ktero sega od ptujskega polja do Goratana, od desnega dravskega obrežja s svojimi odrastki blizo do savinske doline. Razširjaje se v največ panogah proti jugo-vzhodu obsega nad trinajst štirjaških milj, in meri po dolgem nad osem, po širokem štiri milje.

Pohorje se sme prištevati najbolj znamenitim pokrajinam na Slovenskem. — Pokrito je z velikimi temnimi gozdi, posebno na podoljih (rebrih), in de-

loma s takimi, v katerih še menda ni nikoli pela nobena sekira. Na svojem sedlu ima velike in (res čudno!) močirnate planote, zvečma z mahovjem in z gostim cretjem prerasene. Daleč znano je pohorsko bukovje, smrečje in hojčje, ki je najlepši kinč obširnih gozdov. Po njih šumljâ brez števila bistrih virov, katerih vode ženó mnogo žag in mlinov. Iz zemlje se koplje na Pohorji na mnogih mestih mramor, apnénik, kvarec, zidavno kamenje, kremen, kamneno oglje itd.

Čez Pohorje, sosebno čez više planine, je razgernjena neka gluha tihota; le tû pa tam je slišati glas dervarskih sekir, šumenje potokov, ali mukanje govedi in beketanje ovac. Čelo gorovje se dá primeriti veliki samiji, v kateri se le redkoma nahaja sled življenja. Po gozdih je skrite dosti zverjadi; sem ter tje se potepa celó volk. Med ticami živé tu kanje, sokoli, jastrebi, redkoma divji petelini in slavci, pa v posebno obilnem številu sove in čuki. Po gozdih gomazi tudi dokaj gaščaric, pisanih modrasov, gadov in slepcev. V čistih potokih igrajo med drugimi ribami postervi nenavadne velikosti. — V černih jezerih na planotah živi neko posebno pleme žabnjakov.

Z gozdi ste preraščeni v obče dve tretjini Pohorja; ostalo tretjino pokrivajo pašniki, njive, travniki in vinogradi. Njive so jako rodovitne, pašniki tako lepo zeleni, da bi se smela švajcarska planina ž njimi ponašati; tedaj so goveda in ovce tu kaj lepe. Sadnega drevja in tersja stojí največ na vzhodnih, na južno- in severo-vzhodnih hribih, ki so vsi pohorski odrastki; ti hribje rodé glasovita, močna vina, ktera se razpošiljajo v butelah daleč po Avstriji. — Od leta 1848 sem se je na pohorskih bregovih več drevja posekalo, ko popred menda v celem stoletji. Ker pravo gozdnarstvo tu še ni prav znano, nahajajo se vmes že celó gole gore, in po neumnosti se dela od leta do leta večâ škoda. Pervotnih goz-

dov*) stoji še precej, zlasti od najviše pohorske gore, Vélike Kape (nad 4800') tje do sv. treh Kraljev in do Rakovca. Kakor beli labudi, gledajo tu pa tam lične cerkve iz zelenih gozdov. Žavolj krasnih planin in gozdov, posebno pa zaradi prelepega razgleda obišče mnogo popotnikov te kraje. Kakor po celem Pohorju, deržé tù pa tam tudi na najviše gore čedne steze, da tujcu ni težko, celo gorovje v nekterih dneh prehoditi. Najlepši razgled se vživa z Vélike Kape, s ktere se neki vidi več dni daleč, nad tri sto cerkví, gradov in vesi; potem z gore Planine, od sv. Uršule, sv. Kungete, sv. Mohora, sv. Ane, sv. Ignacija, sv. Janža, sv. Antonija, sv. Danijela in z mnogih drugih višin.

Pohorski zrak je hladnejši ko v sosednih dolinah; časi pa je tudi po okolici hudo mrazovje, med tem ko so planine tople. Sneg zapade zgorej po štiri ali pet tednov popred, kakor po dolinah, in ostane s pomladi ravno toliko tednov delj. Zató pa drevje in trava zgorej neverjetno hitro zelení. Pohorje ne terpi le samo dosta od neviht in burij, ki mu časi debela drevesa rujejo in lomijo, ampak pošilja je tudi v sosedne krajine, posebno v slovenske gorice, vert štajerske zemlje. Take nevihte se vzdigajo najraje v jasnih toplih dneh, in sicer tako naglo, da kmet komaj domú ubeži, če zagleda na polji černe oblake po nebu le-sem vreti. Pol ure je dosti, in njegove setve skoraj sledú ni, tako hitro mu jo toča podrobi.

Pohorje je tudi vremenski prerok, kakor daleč se vidi. „Velika Kapa ima klobuk“**) kliče kmet in ne gré sejat ali kosit, ker vé, da je dež blizo. In dokler se vzdigajo s Pohorja mlade megle, gotovo ni upati, da bo jasno. Na celo okolico ima torej to bregovje velik upliv; obernimo se zdaj k njegovim prebivavcem.

*) Pervotni gozd = Urwald.

**) to je, je z oblaki zagrnjena.

Pohorjancev pa se šteje pet in dvajset do trideset tisoč. Bivajo v osemdesetih občinah, ktere spadajo pod pet okrajev, sedem dekanij in štiri in trideset far in lokalij. Po kervi so vsi Slovenci, razun majhnega števila dervarjev in delavcev po fabrikah. Poglejmo zlasti na une, kateri ne pridejo v dotiko s tujci in sosedi, in čudili se bomo nad temi posebneži v tej tihi samiji. Ni večega razločka med dvema sosedoma, kakor med Gorčanom *) in Pohorjancem. Uni je omikan, jasnega duha, lahkomiseln, strasten, ljubi posebno petje, zabavo in spremembo; — ta je tih, resnoben in čmeren, kakor njegovo bregovje, zamišljen in malo besedi, vražast, plah in hraniven, pa nespačenega moškega značaja. Ker živi ločen od vsega sveta, je nezaupen proti tujcu, posebno če nosi gosposko suknjo. Pa s komur se seznani, ostane mu najzvestejši prijatelj. Ni menda nikjer drugej na Slovenskem toliko vraž, kakor pri Pohorjancih. Na vsakem razpotji, v vseh globelih in prepadih, kakor v razvalinah stanujejo po njihovih mislih strahovi in copernice, ktere so po njih mislih krive vsake toče in nesreče. Brez števila pravljič spominja še na stare paganske čase; v černih jezerih živé neki drakoni, in če kdo kamen v vodo požene, hajdi, hitro je nevihta tù! — Želeti bi bilo, da bi se prazna vera z vsemi sredstvi zatirala, ker je ljudstvu v veliko škodo. Še leta 1851 jih je romalo na tisoče k neki hojki blizo Rakovca, ker se je glas razletel, da so verniki videli na njej Marijo; le po iskrenem prizadetji knezoškofa Slomška se je skoro pokazalo, da je bilo vse prazna goljufija.

Pohorjanci so tudi, kakor priprosti ljudjé, sploh pobožni in pridni. Najboljše priče tega so cerkve, katerih je po tem gorovji blizo osemdeset! Radi prebivavci romajo, posebno k cerkvam sv. Henrika, Antonija, Petra, Ignacija, na severni strani pa pred

*) Gorčan = poprek, prebivavec slovenskih goric.

vsem k stari glasoviti cerkvi Marijini v Rušah. Tù se jih snide včasì na tisoče, in se lahko poznajo od družih romarjev po postavi in po debeli sivi ali rujavkasti obleki; tù pa tam še nosijo mesto čevljev lesene coklje. Malokje so verniki svojim duhovnim pastirjem tako udani, svojim starim šegam tako zvesti ostali, kakor Pohorjanci; daleč znani so tudi po gostoljubnosti. — Stanujejo krog pod Pohorjem v malih vaséh, na podoljih (rebrih) pa v posamnih bornih kočah. Vsi so nenavadno terdne, vendar bolj neukretne rasti, in sploh najterpežniši delavci. V obče so precej siromašni, in njih živež je slab, ker so pohorske gorice (vinogradi) večidel lastnina bogatejših sosedov in tujcev; prvi viri njihovih dohodkov in zaslužkov so torej njive, pašniki, kupčija z lesom, sekanje derv, oglarstvo in — fabrike.

Poglejmo najpopred na oglarje in dervarje, kterih je mnogo sem naseljenih tujcev. Ob času velikih bojev z Napoleonom in tudi potlej je pribežalo vsako leto več fantov na to bregovje, da so se soldaščini ognili; našli so tù varno zavetje, in so bili večidel tihotapci in zverinski tatje. Ko se je začelo več drevja sekati, dali so se najeti za dervarje, kterih število se zdaj od leta do leta množi; dan danes je med njimi precej Čehov, Korošcev, Kranjcev, Talijanov in Furlanov, ki pa se vsi lepo zastopijo. Združenih jih je po trideset in več pod posebnimi mojstri, in stanujejo, kakor vojaki po kasarnah, v posebnih hišah. Po celem bregovji imajo raztresene svoje kočë in bajte, ki jim služijo za pribežališče o nevihtah. Derva in oglje se deloma rabi po fabrikah, deloma se terži ž njim v druge kraje.

Blanje, kterih se na žagah veliko nareže, vozijo se po Dravi doli do Belega grada. — Žalibog! da se po gozdih precej slabo gospodari, in se utegne kedaj Pohorju goditi, kakor Krasu.

Obernimo se zdaj k fabrikam. Šteje se šest steklarnic in ena popirnica, skupej z blizo šest sto de-

lavci. Gledé steklarnic se sme reči, da so med najboljšimi v naših deželah; steklo in steklene posode, v njih narejene, se pošiljajo daleč daleč v tuje dežele. Delavci po teh fabrikah so večidel marljivi, veseli Čehi z ženami in otroki. Tù še le spoznamo, kako se v potu obličja kruh služi. Bodi si šestletni otrok ali šestdesetletni starec, vsak je na svojem mestu, vsak pri posebnem primernem delu, nikjer ni križem rok in postavanja; pri vsem je taka gibčnost, pa tudi tak red, kakor bi bili vsi delavci skup členki (déli) velike mašine. Ti ljudjé, že od mladih nog pri delu, so najbistrejši in najbolj omikani po vsem Pohorji. Pri nekterih fabrikah so za deco tudi šole. — Razun teh fabrik stojé na pohorski zemlji nektère železne kovačnice, in med Vitajno in slov. Gradcem fužine, v katerih se izdeluje železo iz pohorskih rud. Z dervarji vred je pri njih nad tri sto delavcev.

Toliko o sedanjih Pohorjancih in njihovi domovini. Ozrimo se na zadnje še nekaj v minulost. — Pervi zgodovinski sled nam kažejo na Pohorji mnogi grobovi in ostanki iz rimskih časov, iz katerih moremo sklepati, da Rimljani niso imeli le naselbin krog Pohorja, v Hočah, v Rušah, v slov. Gradcu, v Vitajni in na drugih mestih, ampak tudi visoko na Pohorji; deržala je najberž rimska cesta čez to gorovje. Kdaj so se prvi Slovenci sem in poprek v naše kraje naselili, to še ni jasno dognano; gotovo pa je, da so v petem in šestem stoletji že tù bili. O času preseljevanja narodov je pribežalo v goste pohorske gozde dosti stanovavcev iz vseh krajev. Luč kristjanstva je prisvetila na Pohorje pozneje, ko v njegovo okolico, ker je bilo malokjer pristopno; v bližnjem Ptuji najdemo že leta 304, in v Celji clo leta 284 po Kristusu škofovski sedež. Po mnogih preganjanjih in bojih je kristjanstvo spet zginilo; in še le v sedmem in osmem stoletji so prišli od južne in severne strani vdručič oznanovavci sv. vere. Slovenjograški knezi, še poganske vere, so se najhrab-

rejše branili zoper napade Bavarov in tudi zoper novo vero. Oglejski in solnograški duhovniki so bili prvi, ki so žlahtno seme kristjanstva na pohorski zemlji zasejali.

Leta 900 je stala že cerkva v Rušah, tedaj je morala sv. vera že jako ukorenjena biti. Ko je dobila koroška opatija šent-pavlska na Pohorji mnogo zemljišč v last, pošiljali so se od ondod vneti misijonarji. Od te dobe se je stavilo na tem gorovji zmerom več cerkev, posebno kar je prišel velik kos Pohorja bližnjim in daljnim samostanom v last. Največ posestva so imeli tû celjski grofi, o katerih se med ljudstvom še dan danes mnogo pripovedek sliši; tudi oni so postavili precej cerkev.

Junaško so se obnašali Pohorjanci zoper Turke, ki so večkrat v naše kraje priderli; povsod se še dan danes popotniku pripoveduje o bitvi pri sv. Ahaciji. Nahajajo se tudi tako imenovane turške šance, zidovja in imena, ki nas spominjajo grozovitnih nevernikov. Potem ni bilo sovražnika sem do francoskih bojov, o katerih se je mnogo fantov na gorovji poskrilo. Leta 1760 je bila postavljena prva fabrika, kmalo za njo druge, in po njih se je začela za Pohorjance nova doba. Odslej se množi hitro število prebivavcev, pa tudi omika in blagostanje; bati se le je, da se s časom vsi gozdi posekajo, česar Bog obvari.